Jolsvai András

Minden gromek és papinek

5.

Ma ünnep van, ma már nem megyek vásárolni. Kimegyek inkább Istvántelekre, vonatokat nézni. Gyerekkorom egyik kedvenc szórakozása volt ez, akkor még csapatosan műveltük (akkor még mindent csapatosan műveltünk, a környék összes kissráca együtt mozgott, mint egy farkasfalka), elgyalogoltunk a Vágány utcai felüljáróig (az egy keskeny gyalogoshíd volt, mely onnan a Városligetbe vezetett, valamikor a kilencvenes években bontották le), onnan néztük aztán, órákig, a jövő-menő vonatokat. Akkoriban még főleg gőzmozdonyok jártak erre, négyhuszonnégyesek, a masiniszta, ha jó kedve volt, nagyot sípolt a tiszteletünkre, és az ujját a sapkájához emelte: mi meg integettünk és kurjongattunk, ahogy a torkunkon kifért. A többiek hamar elunták a nézelődést, elmentek inkább az állatokat bámulni (a hídról az Állatkert egy része is látható volt, sőt, a Vidám Parkba is nyílt némi belátás), vagy eltűntek a ligetben, de én órákig tudtam ott állni, a hídon, és számolni a vonatokat: mozdonyokat, kocsikat, utasokat (becsült adat), a tehervagonok málháját, és magamba szívni a szénillatot, beledőlni a füstfelhőbe, és elképzelni, hogy magam is elrepülök azzal a vonattal, ahová csak akarok. Mint minden kissrác, egy darabig én is mozdonyvezető akartam lenni (meg centercsatár), ezt (mint majdnem minden kissrác) egy idő után kinőttem, de a vonatok iránti vonzalmam máig megmaradt. Ha valahová utaztam, és megtehettem, mindig a vonatot választottam, pedig egy gyorsított személy, mondjuk a múlt század hetvenes éveiben, amely négy és fél óra alatt jutott el a Déliből Fonyódra, nem volt egy leányálom. Mostanában meg, hogy ilyen tengernyi időm lett, rászoktam a belföldi vonatozásra, persze, nem függetlenül attól, hogy az – fapados változatában – nem kerül egy fillérembe sem. Ha kedvem tartja, kimegyek a Keletibe vagy a Nyugatiba (az egyik tíz perc gyalog, a másik húsz), aztán felülök valami tetszés szerinti vonatra. Ha elunom az utazást, leszállok, és körülsétálok abban a városban vagy faluban, ahová a menetrend szeszélye fújt, ha nem, a végállomáson megvárom az ellenvonatot és visszajövök. A kupékban könnyen lehet efemer ismeretségeket kötni, melyeknek nincs veszedelmes kiterjedése, vagy csak figyelni a jövő-menő alakokat, és hozzájuk képzelni egy-egy élettörténetet: engem az ilyesmi mindig elszórakoztat. De ha olyan a kedvem, csak beülök az ablak mellé, és figyelem az elfutó tájat, számolom a villanyoszlopokat, és jól érzem

magam. Egy-két éve kezembe került egy könyv, sajnos, már a címét és a szerzőjét is elfelejtettem (napról napra romlik a névmemóriám, de legalább most már nem bosszankodom ezen), pedig szenzációs munka volt, arról szólt, hogyan formálta át az emberiség tér-és időfogalmát a vasút: az a tény, hogy a helyváltoztatás évezredes módját – a gyaloglást meg a lovaglást – egyszerre felváltotta valami, amire az emberiség voltaképpen nem volt felkészülve. Revelációként hatott rám, elképzeltem a szépapámat (az egyiket a tizenhat közül), a Gömör megyei kaufmant, amint életében először pillantja meg a negyven kilométeres sebességgel robogó vasparipát. Gondolom, levette a kalapját, letérdelt és keresztet vetett, életét az öregisten oltalmába ajánlva. (Valahogy így viszonyulok én a mesterséges intelligenciához, hiszem is meg nem is, félem is meg nem is, de nem értem.) E könyv olvastán kaptam rá megint a vonatnézegetésre is, amiből aztán a Covid csinált napi szórakozást. Akkoriban több órát sétáltam talpig maszkban, mellékutcákon, dűlőutakon, aztán, ha elfáradtam, megálltam valahol a Körvasútsor mentén, és bámultam a tehervonatokat – más nem is igen járt arrafelé akkoriban. Istvántelekre tavaly találtam rá, hat perc a Nyugatiból, élő ember nem fordul elő arra, viszont a vonatok el se tudják kerülni, leszállok, felmegyek a gyalogoshídra, előbb a Vácról jövő vonatokat nézem, aztán a pestieket, közben szotyolázom vagy tökmagot rágok, mintha meccsen lennék, és kiválóan érzem magam. Tíz esetből kilencszer nem találkozom senkivel (balra az Északi Járműjavító – gyerekkoromban Landler Jenőnek hívták – kibelezett maradéka árválkodik. Jobbra Palota alsó fatelepei ásítanak, akik még errefelé járnak, jobbára teherautóval teszik – hoznak-visznek, szállítanak – gyalogos nemigen akad rajtam kívül. Igaz, az utóbbi időben feltűnt egyszer-kétszer egy tizenéves fiú, olyan fotósfelszereléssel, amilyen a profiknál is ritka, és lázasan fényképezte felülről a vonatokat. Egyszer még egy drónt is hozott magával, azt röptette, mint Darázs apuka hajdan a postagalambjait, egy idő után elkezdtünk beszélgetni, elmondta, hogy ő passzionátus vonatfotós, a képeit időről időre felteszi a Facebookra, és már többezer követője van. Az a gyanúm, hogy neki ilyenkor még iskolában kellene lennie, de volt annyi eszem, hogy ezt ne tegyem szóvá. kérdeztem, mi akar lenni, ha felnő, úgy nézett rám, mint egy marslakóra, és megvonta a vállát. Mindegy, mondta, csak sok pénzt adjanak érte. A Hajagos a minap arról tartott nekem előadást (minden nap előadást tart, hol nekem, hol másnak), hogy a mai fiatalok már egyáltalán nem értik meg az öregeket, egészen más nyelven beszélnek és másfajta értékek szerint rendezik be az életüket, hogy a szakadék, mely a nemzedékek között van, már áthidalhatatlan. Ritka eset, hogy igazat adok a Hajagosnak, de ezúttal

ez a helyzet. Persze, attól még el tudtam beszélgetni ezzel a fiúval, Patriknak hívják, ha jól értettem, és engem is megtanított drónt röptetni, ő meg közben nevetve fényképezte, mit művelek.

Ma örülnék azért, ha az iskola mellett döntött volna. Ma szeretnék egyedül maradni kedves vonataimmal. Néznem a karcsú vagonokat, a kígyószerű mozgást a váltók között, és közben eszembe juthatna gyerekkorom gyönyörű modellvasútja. Háború előtti készlet volt ugyan, de príma állapotban, apám kéz alatt vette valakitől, de így is egy vagyont fizetett érte, különösen a mi anyagi helyzetünkben. Ellipszist formázó sín, váltóval, bakterházzal, állomásépülettel, villanyrendőrrel, sorompóval, effélékkel: kicsordult a könny a szememből, amikor megláttam. Sajnos, apám még nálam is jobban örült a villanyvasútnak, melynek eredményeként, ha nagy ritkán levettük a dobozát a szekrény tetejéről, kizárólag az ő közreműködésével játszhattam vele: ami praktikusan azt jelentette, hogy ő játszott, és én nézhettem. Mindig megígérte ugyan, hogy ha már nagyobb leszek, és felelősséggel viszonyulok a tárgyakhoz, akkor majd egyedül is vonatozhatok, de ez az idő szerinte sosem jött el.

Ennyi év után talán már beismerhetem, ami a lényeget illeti, igaza volt.

6.

Az apám hatvanegy éves volt, amikor meghalt, én meg hét. Tüdőrákja volt, az a gyors lefolyású fajta, amelyik néhány hónap alatt végez az emberrel. Igaz, mindent megtett érte, hogy rákja legyen, hiszen két csomag Munkást szívott naponta, és nem is emlékszem olyan időkre, hogy ne köhögött volna. (Az is igaz, hogy abban az időben még mindenki dohányzott, fiatalok, öregek, nők, férfiak: és a cigarettásdobozokra se volt ráírva, hogy ha nem hagyod abba, rögtön meghalsz. A felnőttséghez hozzátartozott a dohányzás. Én alig múltam tizennégy, amikor rágyújtottam, és mikor ez kiderült, Gyula bácsi, a nagybátyám – az anyai nagyanyám öccse, hogy pontosabb legyek, hiszen a szüleim mindketten egykék voltak – leültetett a nagyszobában, és megkínált egy Fecskével: az volt a feladat, hogy végigszívjam anélkül, hogy megfulladnék. Hogy ez sikerült, ünnepélyesen férfivá lettem fogadva, s ettől kezdve bor járt nekem is a családi ünnepeken. Az alkohollal sosem kötöttem mélyebb barátságot, de a cigaretta hamar a társam lett, és az is maradt negyven éves koromig. Akkor – hónapokig tartó szenvedés után – leszoktam: szerintem ez volt a legnagyobb hőstett, amit életem során véghezvittem.)

De vissza az apámhoz: ahhoz képest, hogy hét évet azért együtt töltöttünk, megrendítően kevés emlékem maradt róla. Az egyik ez, a villanyvasutas, aztán van egy-két Hűvösvölgyös is (fejelget velem a fűben,

miközben anyám parízeres szendvicseket csinál egy kockás pléden üldögélve, hazafelé kikönyörgök egy törökmézet, mire leszállunk a villamosról a Moszkva téren, az egész ruhám ragad), emlékszem, hogy néha diafilmezünk együtt (ő kezeli a gépet, én meg fejből felmondom a történetet), meg ha elromlik valami a lakásban, és nekiáll megszerelni, akkurátusan, ahogy mindent csinált, megengedi, hogy adogassam neki a szerszámokat. Az apám soha nem emelt kezet rám, de még a hangját se emelte föl, igaz, le se. Mindent azon a köhögős, reszelős, színtelen hangon mondott, ha mondott egyáltalán. Keveset beszélt, otthon legalábbis, egyáltalán, elég keveset volt otthon, legalábbis én így emlékszem. Egyetlen olyan jelenet se jut eszembe életem első éveiből, amikor a szüleim megölelték, pláne megcsókolták volna egymást. Sosem veszekedtek, csak úgy eléltek egymás mellett. Vendégségbe egyáltalán nem mentünk, vendégeket se nagyon fogadtunk (nem is nagyon volt hol, hiszen hármas társbérletben éltünk egy szebb napokat látott lakásban, itt a Szív utca hetvenben: az a lakás ma is szebb napokat lát, mert aki megvette, régi fényében állíttatta helyre), az apai felmenők már régen meghaltak, mire én megérkeztem, az anyai nagyanyám Tapolcán élt, hozzá néha leküldtek a szüleim: ma már csak a végeérhetetlen vonatútra, a szagokra meg a legyekre emlékszem az egészből. Pesten egyedül a Gyula bácsi látogatott minket, de ha jött is, a felesége nélkül tette. Az asszony, akit Margitnak hívtak, és akit én soha életemben nem láttam, valamikor az első világháború táján összeveszett a húgával, a későbbi nagyanyámmal, és soha többé nem állt szóba vele. (Kérdeztem anyámat, min sikerült így összeveszniük, de ő se tudta.) Margit kiterjesztette az ellenszenvét a leszármazottakra is, és így a távolmaradást választotta, de a férjét nem tiltotta el tőlünk. Gyula (nekem mindvégig Gyula bácsi) pirospozsgás, jókedélyű ember volt, a háború előtt uradalmi vadászként, azután pedig anyagbeszerzőként sütögette a pecsenyéjét, melyből időnként nekünk is juttatott egy-két falatot. Ha nálunk járt – nem gyakran egyébként, havonta-kéthavonta – úgy éreztem, élet költözik a lakásunkba végre.

Egyébként csöndes, szomorúságos, szürke életünk volt, a szüleim olyan észrevétlenek voltak, mintha már nem is éltek volna. Én akkoriban azt hittem, engem szégyellenek, de ma már tudom, önmagukat szégyellték – a világ előtt, maguk előtt, előttem. Hogy nem vitték semmire, hogy nincs egy rendes ruhájuk, hogy nem engedhetnek meg maguknak egy jobb éttermet vagy egy nyaralást. Egy kicsit talán engem is szégyelltek, hogy ilyen öregek hozzám, hogy ilyen alkalmatlanok a szülői szerepre. Nem voltam tervezett gyerek, véletlenül fogantam meg, mindkettejük nagy meglepetésére – mikor ez történt, anyám elmúlt negyven, apám is

betöltötte az ötvenhármat –, ha nem lett volna az akkori drákói abortuszrendelet, és a szüleim nem lettek volna annyira szabálykövetők, én minden bizonnyal nem mesélném ezt most maguknak.

Valami szomorú titok így is belepte az egész családot, az egész történetet. Erről a szüleim sosem beszéltek velem gyerekkoromban, annyit tudtam meg később, félig anyámtól, félig – már felnőttként – némi nyomozás után, hogy apámnak volt egy első házassága, abból két gyerek, akikkel a háború végén bombatalálat végzett – ez már negyvenöt tavaszán volt, apám kenyérért ment, és hazafelé érte a támadás, melyet ő a földalatti állomásán vészelt át: mire hazament, semmi és senki nem maradt a házból, ahol élt. Anyám gyűrűs menyasszony volt, a vőlegényét elvitték a frontra, sose látta többet – őt gyászolta aztán majd egy évtizedig. (Szerintem élete végéig.) Ehhez Gyula bácsi egyszer annyit tett hozzá, hogy anyádat akkoriban több trauma érte, de hogy mifélék, arra csak kitérő válaszokat adott. („A magányos nők azidőtájt sok veszélynek voltak kitéve.") Anyám egyetlen szót se volt hajlandó erről beszélni, minek bolygatni a múltat, mondta, és elnézett a távolba. Már haldoklott – ő is rákban ment el, hetvennégyben –, amikor megmutatta a hajdani vőlegénye fényképét nekem. Snájdig, szőke férfi volt, katonaruhában. Zubirnyák István, ez volt a kép hátára írva. Azóta sokszor eszembe jutott, hogy ha a dolgok másképpen alakulnak, akkor most én is egy snájdig, szőke férfi volnék, egy igazi Zubirnyák, és nem egy kopaszodó, hajlott hátú, ösztövér alak, egy Kopányi Aladár, aki vagyok. (Apám, akit Lajosnak hívtak, és aki gyűlölte a keresztnevét, ezt a férfinevet rendkívül előnyösnek találta, csak arról feledkezett meg, hogy abban a korban, amikor a gyermekeket Pistának meg Jóskának nevezték, legfeljebb Ivánnak, egy Aladár, bizony, nem a nulláról indul: én még egész jól megúsztam a dolgot, már az elemiben Ali lett belőlem, ez egy kicsit játékos, egy kicsit törökös, egy kicsit még ezeregyéjszakás is, ezzel már meg lehetett békülni, később így is írtam alá a nevemet, ha szükség volt rá, Kopányi Ali, így hívott mindenki a munkahelyemen is, és így hív mindenki a házban is, Ali bá, csak a Hajagos szomszéd nevez hangsúlyosan Kopányi úrnak, igaz, én is Hajagos úrnak szólítom őt már vagy fél évszázada, amikor mindenki másnak a Hajagos Öcsi volt csak.